

Uzupełnienie danych dotyczących rozmieszczenia sówek (Lepidoptera, Noctuoidea: Erebidae, Noctuidae) w dolinie Rzeki Bogdanki, na terenie Poznania w Wielkopolsce

New data on the distribution of noctuids (Lepidoptera, Noctuoidea: Erebidae, Noctuidae) in the Bogdanka River valley in the city of Poznań (Wielkopolska, western Poland)

Roman WĄSALA¹, Łukasz MATUSZEWSKI²

¹ Katedra Entomologii i Ochrony Środowiska, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu,
ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań, ORCID: 0000-0002-7825-3273,
e-mail: roman.wasala@up.poznan.pl

² ul. Ajschylosa 1, 60-461 Poznań, ORCID: 0000-0002-6090-0647, e-mail: lukasz.m@hot.pl

ABSTRACT: Research conducted in the Bogdanka River valley in the city of Poznań (Wielkopolska province – western Poland) led to the discovery of two noctuid moth species new to this region of the country: *Caradrina kadenii* (Hübner, 1793) and *Proxenus lepigone* (Stephens, 1834). The expansion of these species within Europe is analysed, as is the presence of a few other, rare noctuid species, recorded for the first time in the study area in 2020-2021.

KEY WORDS: noctuid moths, new records, fauna, *kadenii*, *lepigone*, Wielkopolska, Poznań.

Wstęp

Badania nad motylami aglomeracji poznańskiej trwają już od początku XX wieku.

W ostatnich latach ukazały się również nowe opracowania faunistyczne dotyczące sówek na tym terenie (WĄSALA i MATUSZEWSKI 2015, 2020) oraz monografia podsumowująca badania nad tą grupą owadów w Wielkopolsce (NOWACKI i WĄSALA 2018). Na obszarze Wielkopolski stwierdzono dotychczas występowanie 363 gatunków sówek, z czego 333 na terenie Poznania (WĄSALA i MATUSZEWSKI 2020).

W obrębie administracyjnym miasta Poznania znajdują się dwie niezwykle cenne pod względem przyrodniczym doliny rzek, będące dopływami rzeki Warty. Na wschodzie jest to rzeka Cybina, a na zachodzie rzeka Bogdanka, w oparciu o które na początku XX wieku zaplanowano w Poznaniu klinowo pierścieniowy układ zieleni (URBAŃSKI i in. 2008).

Metody

Od końca XX wieku rozpoczęto stały monitoring sówkowatych na terenach zlokalizowanych wzdłuż doliny rzeki Bogdanki. Ma on na celu badanie dynamiki zmian w obrębie rzędu Lepidoptera, w szczególności motyli z nadrodziny Noctuoidea oraz

uzupełnienie wiedzy o ich występowaniu na badanym terenie oraz rozszedleniu w Polsce. W wyniku tych badań na badanym obszarze, stwierdzono jak do tej pory w XXI wieku aż 281 gatunków sówek (WĄSALA i MATUSZEWSKI 2020).

W latach 2020 oraz 2021, kontynuowane były badania nad Lepidoptera, poprzez odłów imago wabionego do białego ekranu świetlnego, przy użyciu lampy żarowo-rtęciowej o mocy 250 W oraz wabienie z użyciem samolówek świetlnych Led UV o mocy 8 W, stawianych w wybranych ekosystemach, na terenie prowadzonych badań.

Wyniki

Poniżej podano informacje o kolejnych gatunkach Noctuoidea stwierdzonych po raz pierwszy, na omawianym terenie badań, w układzie systematycznym według wykazu motyli Polski (BUSZKO i NOWACKI 2017). Zebrane materiały dowodowe znajdują się w zbiorach autorów.

W wyniku prowadzonych badań, w latach 2020-2021, wykazano kolejnych 7 rzadkich gatunków sówek, których występowanie odnotowano po raz pierwszy na terenie objętym monitoringiem.

Wśród stwierdzonych gatunków pojawiły się dwa nowe dla Wielkopolski – *Caradrina kadenii* (HÜBNER,

1793) i *Proxenus lepigone* (STEPHENS, 1834) – niewykazane we wspomnianej wcześniej monografii oraz kilka innych gatunków, rzadkich w skali badanego regionu i cennych przyrodniczo.

Catepia alchymista
(DENIS et SCHIFFERMÜLLER, 1775)

- XU21 Poznań-Strzeszyn, 5 VI 2020, 1 ex., 16 VI 2021, 1 ex., 6 VII 2021, 1 ex.

W Polsce wykazywany bardzo lokalnie, z wielu województw na terenie kraju. Prawie zawsze występuje pojedynczo i sporadycznie. Zasiadła dąbrowy oraz lasy i parki z udziałem dębów. W Wielkopolsce podany z Kowanówka, Poznania, Puszczy Zielonki, Puszczykowa oraz Śliwników Nowych (NOWACKI i WĄSALA 2018).

Caradrina kadenii (FREYER, 1836)

- XU21 Poznań-Strzeszyn, 24 VI 2020, 1 ex., 9 IX 2021, 1 ex.
- XU21 Poznań, Leśnictwo Psarskie, 6 IX 2020, 2 exx.
- XU21 Poznań, Jezioro Strzeszynek, 10 IX 2021, 1 ex.

Po raz pierwszy w Polsce gatunek ten wykazano na Pomorzu, na stanowisku Grabowiec (KOSTROWICKI 1953). Przez kilkadziesiąt lat brak było o nim kolejnych doniesień. Ostatnio stwierdzono jego występowanie we Wrocławiu (DOBRZAŃSKI i SKOCZYLAŚ 2019). Po kilkudziesięciu latach nieobecności został ponownie znaleziony w Polsce i aktualnie wykazuje tendencje do ekspansji na zachodzie kraju. Przypuszczalnie jest to wynik zmian fluktuacyjnych na granicy jego zasięgu spowodowany ocieplaniem się klimatu.

Proxenus lepigone (MOSCHLER, 1860)

- XU21 Poznań-Strzeszyn, 26 VII 2020, 1 ex.
- Podczas prac inwentaryzacyjnych nad zbiorem Łukasza MATUSZEWSKIEGO natrafiono na kolejny egzemplarz tego gatunku pochodzący z 2005 roku.
- XU21 Poznań, Jezioro Strzeszynek, 28 VII 2005, 1 ex.

W Polsce wykazany został po raz pierwszy na przełomie XX i XXI wieku, we wschodniej części kraju (NOWACKI i in. 2001). W kolejnych latach zaczął stopniowo zasiedlać inne regiony naszego kraju. Obecnie znany jest z nielicznych stanowisk w centrum, na wschodzie oraz południu Polski (BUSZKO i NOWACKI 2017), gdzie spotykany jest lokalnie i sporadycznie.

Agrochola nitida (DENIS et SCHIFFERMÜLLER, 1775)

- XU21 Poznań-Strzeszyn: 17 IX 2020, 1 ex., 19 IX 2020, 1 ex.
- XU21 Poznań, Leśnictwo Psarskie, 18 IX 2020, 1 ex., 12 IX 2021, 1 ex.

Gatunek w Polsce wykazywany lokalnie i pojedynczo na terenie prawie całego kraju (BUSZKO i NOWACKI 2017).

Lacanobia aliena (HÜBNER, 1809)

- XU21 Poznań-Strzeszyn: 24 VI 2021, 1 ex.
- Gatunek szeroko rozsiedlony, choć znany z niewielu stanowisk na terenie kraju. Występuje lokalnie i pojedynczo. Wcześniej nie wykazywana z terenu aglomeracji miasta Poznania, a w Wielkopolsce znana jedynie z Gniezna, Jeżewa, Moraska oraz Puszczy Zielonki (NOWACKI i WĄSALA 2018).

Euxoa aquilina (DENIS et SCHIFFERMÜLLER, 1775)

- XU21 Poznań-Strzeszyn: 24 VI 2020, 1 ex., 19 VII 2020, 1 ex.

Gatunek szeroko rozsiedlony, choć znany z niewielu stanowisk na terenie kraju. Występuje lokalnie i pojedynczo. We Wielkopolsce podany z Biskupic, Brudzewa, Chalina, Koła, Poznania oraz z Puszczy Zielonki (NOWACKI i WĄSALA 2018).

Euxoa obelisca (DENIS et SCHIFFERMÜLLER, 1775)

- XU21 Poznań-Strzeszyn: 29 VIII 2020, 2 exx., 6 IX 2020, 1 ex., 5 IX 2021, 2 exx.

W Polsce wykazywany lokalnie jako pojedynczy, w większości województw (BUSZKO i NOWACKI 2017). W Wielkopolsce występował dotychczas tylko na nielicznych stanowiskach (NOWACKI i WĄSALA 2018).

Dyskusja

Chociaż kolejne, wymienione gatunki motyli: *C. alchymista*, *A. nitida*, *L. aliena*, *E. aquilina*, *E. obelisca*, były już wcześniej wykazywane z obszaru Wielkopolski, jak również aglomeracji poznańskiej, to w miejscu prowadzonego monitoringu zostały stwierdzone po raz pierwszy i uzupełniają listę Noctuidae wykazanych z tego terenu. W większości są to również gatunki rzadkie lub spotykane sporadycznie w skali kraju, a ich stwierdzenie powinno być raportowane dla potrzeb polskiej faunistyki.

Pojawienie się na badanym terenie gatunku *C. kadenii*, gatunku o zasięgu ponto-mediteranajskim, będące efektem zwiększania jego zasięgu na terenie naszego kraju, jest odzwierciedleniem tendencji, mającej miejsce na obszarze całej Europy. Jeszcze do lat 90 tych XX wieku, motyl ten zasiedlał,

tereny południowe naszego kontynentu: Hiszpanię, Francję, Włochy, Balkany, Rumunię, Czechy i Słowację oraz Azję Mniejszą (NOWACKI i FIBIGER 1996). Od początku XXI wieku, dał się zauważyć intensywny trend do rozszerzenia arealu jego występowania. Został on odkryty na terenie krajów Beneluxu: w Belgii (VAN VUURE 2007) i w Holandii (SNYERS i DE PRINCE 2008), gdzie w chwili obecnej jest wyjątkowo liczny (GBIF), w tym również w Danii (GBIF). Podawany jest również z Wielkiej Brytanii (CLANCY i HONEY 2003). Objął on swoim zasięgiem również środkowe i wschodnie Niemcy, choć dawniej był wykazywany jedynie z południowych landów (KRATOCHWILL 2003). Niedaleko od Polski gatunek ten został stwierdzony w 2009 roku na terenie ukraińskiego Zakarpacia (NOWACKI i BIDYCHAK 2003), a w chwili obecnej rozprzestrzenia się również w zachodniej części Polski.

Stwierdzenie tego gatunku na początku lata oraz ponownie pod jego koniec, wskazuje na fakt, że również na terenie Polski jest on dwupokoleniowy. Ponowne pojawienie się

C. kadenii na badanych stanowiskach w 2021 roku, pozwala ocenić, że wyjątkowo mroźna i śnieżna zima 2020/2021, w porównaniu z ostatnimi latami, nie przeszkodziła w utrzymaniu się, na nowo odkrytych stanowiskach, ciepłolubnemu gatunkowi, jakim jest *C. kadenii*. Badania kontynuowane w kolejnych latach powinny wykazać, czy zasiedlanie przez ten gatunek nowych terenów, jest procesem trwałym.

Podobne tendencje do zwiększania swojego zasięgu w Europie wykazuje również

P. lepigone. Choć w jego przypadku następuje to w kierunku zgoła odmiennym niż w przypadku *C. kadenii*, a mianowicie, ze wschodu na zachód. Gatunek, jest szeroko rozsiedlony w rejonie Palearktyki. W Europie do końca lat 90 tych XX wieku znany był, ze Szwecji, głównie jej wschodnich wybrzeży, Finlandii, Czech i Słowacji, Węgier, Rosji, Rumuni, Ukrainy oraz Serbii (NOWACKI i FIBIGER 1996). Wcześniej nie był wykazany z Niemiec. W Europie Centralnej, znany był jedynie z izolowanych stanowisk na wschodzie Austrii, w Czechach i Słowacji, Węgier oraz Ukrainy. W ostatnich latach znacząco rozszerzył swój zasięg w Europie. Obecnie zasiedla już całą południową Szwecję, aż po Danię, w której również jest wykazywany coraz liczniej (GBIF). Jest również podawany ze wschodnich Włoch.

W chwili obecnej spotykany jest coraz częściej we wschodniej i centralnej części Niemiec (GBIF). Jego rozprzestrzenianie się na terenie tego kraju, z pominięciem terytorium Polski w jej zachodniej części wydaje się mało prawdopodobne, na co wskazywałby

brak rekordów z tej części naszego kraju, aż do ostatnich lat.

Stwierdzenie przez autorów *P. lepigone* w 2005 i po raz kolejny w 2020 roku, jest pierwszym we Wielkopolsce i jak do tej pory, najdalej wysuniętym na zachód jego stanowiskiem na obszarze kraju. Jest to również dowód na jego trwałe zasiedlenie obszaru Wielkopolski. Choć występowanie tego gatunku na terenie prowadzonych badań już w roku 2005, stawia dynamikę jego rozprzestrzeniania się w Polsce w zupełnie nowym świetle, tzn. wydaje się, że dotarł on znacznie szybciej i dalej na zachód, niż uprzednio przypuszczano. Prawdopodobnie właśnie tą drogą rozprzestrzenił się na terenie Niemiec.

W wykazie motyli Polski (BUSZKO i NOWACKI 2017) gatunek został podany z Wielkopolski, lecz w monografii sówek Wielkopolski (NOWACKI i WAŚALA 2018), brak o nim wzmianki, co sugeruje omyłkowe umieszczenie go na wspomnianej liście polskich Lepidoptera, z uwagi na brak wcześniejszych opublikowanych doniesień faunistycznych o jego stwierdzeniu. Stanowisko ze Strzeszyna potwierdza ostatecznie obecność tego gatunku w Wielkopolsce oraz wskazuje na jego ekspansję w kierunku zachodnim.

Po uwzględnieniu gatunków przedstawionych powyżej oraz wszystkich wcześniej wykazanych, na obszarze Wielkopolski stwierdzono do chwili obecnej występowanie 365 gatunków sówek, z czego 336 na terenie Poznania. Na terenie prowadzonych badań, w zachodniej części Poznania, odnotowano w XXI wieku aż 288 gatunków sówek. Wynik ten świadczy o dużym bogactwie przyrodniczym terenów, na których prowadzone są badania. Stanowi to przesłankę do dalszej ochrony tych obszarów, w szczególności przed zagrażającą im zabudową. Jest również zachętą do prowadzenia dalszych badań monitorujących w zakresie Lepidoptera.

SUMMARY

This research has yielded two species of noctuid moths new to the Polish province of Wielkopolska: *Caradrina kadenii* (HÜBNER, 1793) and *Proxenus lepigone* (STEPHENS, 1834). The authors' records of *P. lepigone* in 2005 and again in 2020 are the first for Wielkopolska and to date the westernmost localities of this species in Poland. *P. lepigone* is evidently expanding its range from east to west. *C. kadenii* was first recorded in Poland in the 1950s but was not seen again until very recently, first in Wrocław in 2018 and now in the authors' study area in Poznań (2020). Like the previous species, *C. kadenii* is tending to spread westwards both within Poland and in Europe as a whole.

With the addition of these two species to all those recorded earlier, the current number of noctuid

species recorded in Wielkopolska stands at 365, of which 336 are known from the city of Poznań.

PIŚMIENNICTWO

- BUSZKO J., NOWACKI J. (red.) 2017. The Distributional Checklist of the Lepidoptera of Poland. Polish Entomological Monographs, **13**: 1-222.
- CLANCY S.P., HONEY M.R. 2003. *Platyperigea kadenii* (Lepidoptera: Noctuidae), nieuw voor de Belgische fauna. *Atropos*, **20**: 14-16.
- DOBZAŃSKI X., SKOCZYLAŚ Ł. 2019. Ponowne stwierdzenie *Caradrina kadenii* (Freyer, 1836) (Lepidoptera, Noctuidae) w Polsce. *Acta Entomologica Silesiana*, **27**: 1.
- GBIF: *Caradrina kadenii* (Freyer, 1836) in GBIF Secretariat (2021). GBIF Backbone Taxonomy. Checklist dataset. <https://doi.org/10.15468/39omei> [dostęp: 2021-09-11].
- GBIF: *Athetis lepigone* (Möschler, 1860) in GBIF Secretariat (2021). GBIF Backbone Taxonomy. Checklist dataset. <https://doi.org/10.15468/39omei> [dostęp: 2021-09-11].
- KRATOCHWILL M. 2005. *Caradrina kadenii* (Freyer, 1836) – neu für Bayern (Lepidoptera: Noctuidae), Beiträge zur Bayerischen Entomofaunistik, **7**: 137-138.
- KOSTROWICKI A. 1953. Studia nad fauną motyli wzgórz kserotermicznych nad dolną Nidą. *Fragmenta Faunistica Musei Zoologici Polonici*, **6**: 264-443.
- NOWACKI J., BIDYCHAK R. 2009. Noctuid moths (Lepidoptera, Noctuidae) new and rare for the fauna of Zakarpatie, Ukraine. *Polish Journal of Entomology*, **78**: 319-322.
- NOWACKI J., FIBIGER M. 1996. Noctuidae. [W:] O. KARSHOLT, J. RAZOWSKI (red.): *The Lepidoptera of Europe. A Distributional Checklist*. 380 ss.
- NOWACKI J., HOŁOWIŃSKI M., PAŁKA K. 2001. *Athetis lepigone* (Möschler) (Lepidoptera: Noctuidae) a noctuid moth new to the Polish fauna. *Polskie Pismo Entomologiczne*, **70**: 271-275.
- NOWACKI J., WĄSALA R. 2018. The noctuids (Lepidoptera, Noctuoidea: Erebidae, Nolidae, Noctuidae) of Wielkopolska (west-central Poland). *Polish Entomological Monographs*, **15**: 1-96.
- SNYERS C., DE PRINS W. 2008. *Platyperigea kadenii* (Lepidoptera: Noctuidae), nieuw voor de Belgische fauna. *Phegea*, **36** (3): 91.
- URBAŃSKI P., SZPAKOWSKA B., RASZEJA E. 2008. Walory rekreacyjne zieleni Poznania. *Nauka Przyroda Technologie*, **2**, 4, #27.
- WĄSALA R., MATUSZEWSKI Ł. 2015. Sówki (Lepidoptera: Noctuoidea: Erebidae, Nolidae, Noctuidae) zachodniej części miasta Poznania. *Wiadomości Entomologiczne*, **34**: 42-58.
- WĄSALA R., MATUSZEWSKI Ł. 2020. Sówki (Lepidoptera: Noctuoidea: Erebidae, Nolidae, Noctuidae) nowe dla zachodniej części miasta Poznania. *Wiadomości Entomologiczne*, **39** (2): online 8N: 1-2.
- VAN VUURE J. 2007. *Platyperigea kadenii* (Lepidoptera: Noctuidae) heeft Nederland bereikt. *Entomologische Berichten*, **67** (4): 151-152.

Wpłynęło: 19 stycznia 2021
Zaakceptowano: 12 października 2021